
Zástavní právo lze označit za „královnu“ zajištění závazků. Jedná se o právní institut znalý již v římském právu, který je dnes zakotven ve většině občanských zákoníků a který je rovněž dobře znám v *common law*. Zástavní právo je pro obchodní život zcela nepostradatelným prostředkem k zajištění závazků. Zajištěním závazku lze chápat jakékoliv zlepšení pozice věřitele s cílem zvýšit pravděpodobnost splnění závazku či alespoň snížení negativního dopadu jeho nesplnění na hmotně právní či procesně právní postavení věřitele. Celé občanské právo směřuje svou koncepcí k uspokojení věřitelů ze závazkových právních vztahů, a to stanovením prevenčních povinností počínajíc a končíc možností nucené realizace práv a povinností ze závazku prostředky státního donucení.¹

Významnou roli při uspokojování závazků hrají právě specifické prostředky práva směřující k posílení zejména hmotněprávního postavení věřitele. Jedná se o prostředky, kterými může věřitel alespoň částečně předejít nesplnění závazku dlužníkem. Jejich prostřednictvím může být v případě, kdy dlužník včas a řádně svůj dluh nesplní, nesplacená pohledávka uspokojena náhradní právní. Toto zabezpečení právního postavení věřitele se realizuje vznikem dalšího vedlejšího (akcesorického) právního vztahu. Z tohoto vedlejšího právního vztahu pro věřitele vyplývají práva, která nevyplývají z hlavního závazkového právního vztahu mezi věřitelem a dlužníkem. Vedlejší závazek, zajišťující hlavní závazkový vztah, může vzniknout mezi stranami hlavního závazku, nebo může vzniknout mezi stranou (stranami) hlavního závazku a osobou třetí (např. když poskytne zástavu třetí osoba).

Základním dělením těchto zajišťovacích prostředků je dělení na obligační zajišťovací prostředky, kterým je například ručení a na věcněprávní zajišťovací prostředky, kterým je například právě zástavní právo. Charakteristikou a zároveň nevýhodou obligačních zajišťovacích prostředků je jejich závislost na osobě dlužníka. Pokud tedy např. v okamžiku prodlení dlužníka je v platební neschopnosti rovněž ručitel, věřitel nebude mít šanci svoji pohledávku prostřednictvím ručitele uspokojit. Naopak jako nejspolehlivější se jeví ty, které dávají věřiteli do dispozice hodnoty, z nichž případně může svoji nesplněnou pohledávku uspokojit. To je případ zástavního

¹ Fiala, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, 3. vydání. Masarykova univerzita nakl. Doplněk 2002, str. 219

práva. V okamžiku, kdy zajištěna pohledávka nebude řádně a včas splacena, může se zástavní věřitel domáhat jejího splacením prostřednictvím zástavy, a to nejčastěji jejím zpeněžením. Zástavní věřitel má jistotu, že se tímto způsobem bude moci uspokojit bez ohledu na to, zda zástava změní majitele. Tento charakteristický prvek zástavního práva vyplývá z jeho věcněprávní povahy. Důležité je, že pro případ dlužníkovy nemožnosti nebo neochoty plnit lze dosáhnout uspokojení pohledávky uvedeným způsobem i bez jeho součinnosti.²

Zástavní právo hraje velmi důležitou roli z mikroekonomického pohledu. Zajištěné financování je totiž významným nebo dokonce jediným zdrojem financování malých a středních podniků. Zajištění rovněž snižuje transakční náklady a v tomto důsledku činí financování levnější. To je dáno zejména snížením nákladu na monitorování dlužníka, jelikož věřitel monitoruje pouze předmět zajištění. Role zajištěného financování roste v dobách ekonomické deprese, kdy banky jsou méně ochotny akceptovat zvyšující se riziko insolvence klienta, čehož je dokladem aktuální ekonomická situace. Poskytnutí zajištění v takových dobách může být jedinou šancí získat dluhové financování i pro velké společnosti. Přesto, že je v odborné literatuře někdy přínos zajištění zpochybňován zejména s ohledem na nepřizpůsobivé věřitele, lze uzavřít, že obecně je přínos zajištění pro ekonomický růst akceptován.

Tato práce popisuje současnou úpravu zástavního práva založeného smlouvou, na kterou kriticky nahlíží a zejména ji porovnává s nově navrhovanou úpravou. Tato úprava je obsažena v návrhu nového občanského zákoníku, který je nosným pilířem rekodifikace českého soukromého práva. Jak bude dále popsáno, jedná se velmi moderní a ambiciózní úpravu, která si jistě najde své místo v konkurenci ostatních právních řádů. Lze si pouze přát, aby tato úprava nahradila současnou a v mnohém nevyhovující úpravu co nejdříve. Tato práce rovněž popisuje některé aspekty zástavního práva v anglickém právu. Tento právní řád byl pro komparatistiku vybrán ze dvou důvodů. Jednak se jedná o velmi odlišný právní systém z jiné skupiny právní kultury tzv. common law a výsledné srovnání může být velmi zajímavé a jednak se jedná o úspěšný právní řád, který je stranami (zejména ve finančních transakcích) velmi často volen jakožto právo rozhodné pro jejich smluvní vztah. Důvodem je absence formálních požadavků, maximální šíře smluvní svobody a velmi pro-věřitelský přístup. Tato práce pouze nepopisuje a nehodnotí uvedené právní úpravy zástavního práva, ale rovněž upozorňuje na problematické aspekty,

² taktéž

ke kterým navrhuje řešení stejně jako se snaží navrhnout z pohledu autora ideální úpravu některých institutů zástavního práva.

Primární funkce z pohledu zástavního věřitele je vyjádřena v ustanovení § 152 zákona ObčZ slovy: „zástavní právo slouží k zajištění pohledávky pro případ, že dluh, který jí odpovídá, nebude včas splněn s tím, že v tomto případě lze dosáhnout uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy“. Z výše uvedené citace zákona je dovozováno, že zástavní právo plní především dvě funkce, a to funkci zajišťovací, kdy je splněn prvek tzv. prevence, a funkci uhrazovací, kdy v případě nesplnění nastává sekundární uspokojení pohledávky.³

a) Zajišťovací funkce

Zástavní právo má tedy v první řadě funkci zajišťovací, neboť zabezpečuje pohledávku zástavního věřitele již od okamžiku svého vzniku. Věřiteli zajišťovací funkce poskytuje jistotu, že se bude moci uspokojit ze zástavy, nebude-li jeho pohledávka řádně a včas splněna. Jelikož mezi vznikem pohledávky a její splatností může dojít ke k proměnám dlužníkovy majetku a zhoršení jeho původní solventnosti, prozíravý věřitel vědom si této nestálosti zpravidla požaduje při poskytnutí úvěru osobní nebo věcné zajištění.⁴ Zajišťovací funkce končí splatností zástavní pohledávky, ledaže by zástavní právo již dříve zaniklo.

Zajišťovací funkce má vést dlužníka (náležitě jej motivovat, přičemž se zároveň jedná o trvalou hrozbu, která má hlavně psychologický dopad) k tomu, aby dluh odpovídající zajišťované pohledávce dobrovolně řádně a včas splnil. Tato funkce pobízí dlužníka, aby splněním svého závazku zbavil zástavu právní závady v

³ Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné. Svazek I. 5. Vydání. Praha: ASPI 2009, str. 387

⁴ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., Praha: C.H.Beck 2009, str.1069